

den opgeschroefd. Docenten hoeven hun taaluitingen minder te herhalen of te parafraseren en leerlingen hebben sneller hun taaluiting paraat.

Leerlingen geven aan het soms wel eng te vinden om de doeltaal te gebruiken wanneer alle klasgenoten meeluisteren en zitten te wachten op een (gestamd) antwoord. Daarom stellen wij voor om de taaluitingen van de leerlingen – waar mogelijk – aanvankelijk zo veel mogelijk een-op-een met de docent of in kleine groepjes te laten plaatsvinden.

Aan het probleem dat leerlingen de doeltaal moeizaam spreken, kan nog iets gedaan worden. In de enquête vulden behoorlijk wat leerlingen in dat ze de lijst met klassentaal op zich wel nuttig vonden, maar dat ze hem amper gebruikt hebben. De docent moet dus meer nadruk leggen op het gebruik van de lijst met klassentaal. Ook expliciete toetsing van de lijst met klassentaal is een optie. Daarna wordt het voor leerlingen eenvoudiger om variaties te maken op taaluitingen uit de lijst.

Zodra er van de leerlingen verwacht wordt dat zij in bepaalde domeinen in de doeltaal met de docent proberen te communiceren, dient er ook aandacht geschonken te worden aan ‘omzeil- en omschrijftechnieken’ ter compensatie van ontbrekende woordkennis. Die technieken kunnen met eenvoudige oefeningen worden getraind.

Ten slotte hebben we de indeling en volgorde van de domeinen enigszins aangepast. De twee domeinen ‘complimenten geven’ en ‘oefeningen behandelen’ moeten tegelijkertijd ingevoerd worden, omdat het lastig is om telkens tussen de talen te moeten wisselen.

In groepen met sprekers van verschillende moedertalen, bijvoorbeeld in NT2-lessen, móeten docent en leerlingen wel vanaf het begin de doeltaal spreken. Dat is aanvankelijk moeizaam, maar levert al snel extra leerrendement op. In groepen met één moeder- c.q. voertaal, zoals meestal in het voortgezet onderwijs, kunnen allerlei factoren ertoe leiden dat die gemeenschappelijke taal vaak of altijd gebezigd wordt. Wat daarvoor en daartegen spreekt, komt aan de orde in het volgende nummer van LTM. ■

*Met dank aan Erik Kwakernaak.

De schrijvers waren tijdens het schooljaar 2006–2007 leraar in opleiding: Raymond Haamberg (Frans) op het Twents Carmel College in Oldenzaal; Karin Hofman (Frans) op het Dr. Nassaucollege in Assen; Ellen Maaswinkel (Frans) op het Willem Lodewijk Gymnasium, Groningen; Agnes Rödiger (Duits) op het Stellingwerfcollege in Oosterwolde (Fr.).

Aanbevelingen

- Maak gebruik van korte, eenvoudige zinnen en een elementaire woordenschat. Probeer in je taaluitingen ook woorden terug te laten keren die de leerlingen onlangs in een te leren vocabulairelijst zijn tegengekomen.
- Maak veel gebruik van mimiek en gebaren om de boodschap te verduidelijken.
- Herhaal, gebruik synoniemen en paraphraseer.
- Maak gebruik van het bord om iets te verduidelijken of om woorden nader toe te lichten.
- Controleer het begrip door regelmatig een leerling te laten herhalen of samenvatten wat er zojuist in de vreemde taal is gezegd.
- Verbeter fouten indirect door het antwoord van de leerling te herhalen en hierin een verbetering aan te brengen.
- Accepteer in het begin ook Nederlandse antwoorden als daaruit blijkt dat de leerling het wel begrepen heeft. Herhaal eventueel in de doeltaal.
- Zorg ervoor dat de leerling regelmatig een succesbeleving heeft. Dit houdt leerlingen gemotiveerd. Geef hierbij complimenten in de doeltaal.
- Feedback van de kant van de leerlingen is belangrijk. Betrek de leerling bij het proces aan het begin van de invoering. Vraag regelmatig naar hun reactie en eventuele aanmerkingen en verbeteringen.
- Maak leerlingen medeverantwoordelijk door het instellen van ludieke sancties bij overtredingen van de doeltaal=voertaalafspraken.
- Besteed veel aandacht aan het gebruik van de lijst met klassentaal.
- Besteed aandacht aan omzeil- en omschrijvingstechnieken. Leerlingen kunnen vaak niet op woorden komen en deze technieken kunnen hen daarbij helpen.
- Probeer het doeltaal=voertaalprincipe sectiebreed in te voeren. Overleg ook met de vakgroep over het verschil in tempo dat kan ontstaan tussen docenten. Besef dat het gebruik van de doeltaal als voertaal extra tijd en energie kost en houd daar rekening mee in je planning.
- Wees niet bang om zelf fouten te maken.
- Gebruik Nederlands als de leerlingen het echt niet begrijpen. Ook bij uitleg van moeilijke grammaticastof en bespreken van een leestekst met vragen en antwoorden is Nederlands het overwegen waard.
- Oefen in het begin gespreksvaardigheid in kleine groepjes in plaats van klassikaal, omdat uit de enquête blijkt dat leerlingen daar soms zenuwachtig van worden.
- Schakel eventueel over op het Nederlands als een leerling iets persoonlijks wil bespreken.

Foto: Anda van Riet

‘Elke docent voor taalrendement!’ TAALBELEID OP HET RIJSWIJKS LYCEUM

Verbetering van taalvaardigheid: een zaak van alleen docenten Nederlands? Nog weinig scholen in het voortgezet onderwijs kennen een schoolbreed taalbeleid. Als adviseur begeleidt Wilma van der Westen, werkzaam bij De Haagse Hogeschool, de invoering van een schoolbreed taalbeleid in het Rijswijks Lyceum, een school met een groot aantal leerlingen van niet-Nederlandse afkomst. In dit eerste artikel in een serie van twee beschrijft ze vanuit welke uitgangspunten dit taalbeleid is opgezet.

Wilma van der Westen

Op sommige basisscholen zijn er speciale taalcoördinatoren die vanuit een schoolbreed geformuleerd taalbeleid zich speciaal richten op de taalontwikkeling van leerlingen. In het middelbaar onderwijs is een dergelijk taalbeleid over het algemeen ver te zoeken: hoogstens zijn er werkgroepen van docenten die op kleine schaal op hun school taalontwikkeling aan de orde proberen te

stellen. Toch zijn er duidelijk signalen dat de behoefte voor een veelomvatter, schoolbreed taalbeleid ook in het middelbaar onderwijs gevoeld wordt. Vorig jaar adviseerden de Profielcommissies nog aan de minister dat elke school een taalcoördinator zou dienen te krijgen en uit de veldraadpleging van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen bleek een overweldigende meerderheid van de 300 aanwezige docenten vóór het verplicht invoeren van een taalbeleid op middelbare scholen.

Met ingang van dit jaar voert het Rijswijks Lyceum een dergelijk schoolbreed taalbeleid in. Het Rijswijks Lyceum is een school in de Randstad met een groot aantal leerlingen van niet-Nederlandse afkomst. Op het Rijswijks Lyceum heerste al langer het besef dat de taalvaardigheid van de leerlingen een belangrijke factor is voor de overgang naar een volgend leerjaar en voor het behalen van het eindexamen. Een goede taalvaardigheid is noodzakelijk voor een goede toerusting voor het hoger onderwijs.

Waarom een taalbeleid?

Het Rijswijks Lyceum constateerde begin deze eeuw dat zijn leerlingen veel moeite hadden met taal. Ze kenden veel woorden niet, ze hadden moeite met het lezen van de leerstof en maakten bij schrijven veel fouten. De gebrekkige taalvaardigheid bleek daarbij niet enkel een probleem binnen het vak Nederlands, alle vakken hadden ermee van doen en het had effect op de prestaties van alle vakken.

Bij de lessen geschiedenis bleek bijvoorbeeld dat redelijk gebruikelijke woorden uit het schoolboek, zoals 'burger' en 'elite', volslagen onbekend waren voor de meeste leerlingen. Maar wat vooral zorgwekkend was: leerlingen zelf zagen in dit gebrek in hun woordkennis geen probleem. Toen een docent geschiedenis op een vraag van een leerling zei dat 'elite' een ander woord was voor de rijke mensen, reageerde een leerling: 'Maar, meester, waarom zegt u dát dan niet?' Een docent kan dan bij de uitleg van de leerstof woorden als 'elite' zo veel mogelijk vermijden, zodat de leerlingen de leerstof en hemzelf beter kunnen begrijpen. Maar op deze wijze vergroot hij de woordenschat van de leerlingen niet. Hij stimuleert hen ook niet om de woorden uit het geschiedenisboek zelf te gaan gebruiken. En de vraag is of ze de stof wel goed kunnen doorzien. Er worden niet voor niets woorden gebruikt als 'burger' of 'elite'.

De leraar Nederlands, zo stelde het Rijswijks Lyceum vast, kon dit probleem niet oplossen. Naast de eigen vakinhoud bleef voor hem weinig ruimte over om de eigen taalvaardigheid van leerlingen op een voldoende niveau te brengen. Wie een leerling met een woordenschat van een krappe 7000 woorden wil brengen tot meer dan 20.000, heeft meer tijd nodig dan de paar uur Nederlands per week op het lesrooster.

Bij de lessen geschiedenis bleek bijvoorbeeld dat redelijk gebruikelijke woorden uit het schoolboek, zoals 'burger' en 'elite', volslagen onbekend waren

Belangrijk was het besef op het Rijswijks Lyceum dat taalbeleid geen zaak van de leraar Nederlands alleen is

Vanaf 2004 al was een projectgroep Taalbeleid op zoek naar een goede aanpak om de taalvaardigheid van de leerlingen te verbeteren. Deze groep constateerde gaandeweg dat er weliswaar stuk voor stuk zinvolle activiteiten werden ondernomen, maar dat deze min of meer los van elkaar stonden én los van de dagelijkse onderwijspraktijk. Er was daarom behoefte aan een andere manier van werken.

Maar hoe? Een heldere en duidelijke visie en koers en een samenhangend beleid ontbrak. Een decaan van het Rijswijks Lyceum had in een presentatie over taalbeleid en Ondersteunend Onderwijs Nederlands kennisgemaakt met de aanpak van De Haagse Hogeschool en in de zomer van 2006 belandde bij mij het verzoek eens langs te komen om te vertellen wat de visie van De Haagse Hogeschool is op taalbeleid en hoe wij werken aan de taalontwikkeling van studenten. De projectgroep bleek uiteindelijk dermate enthousiast van onze aanpak dat ze besloot in hoofdlijnen het taalbeleid van de hogeschool op haar eigen school over te zetten.

Proces- en productgericht

Eerste stap was het vaststellen van de doelen en de koers van het taalbeleid. Belangrijk was het besef op het Rijswijks Lyceum dat taalbeleid geen zaak van de leraar Nederlands alleen is: dat elke docent een taak moet hebben in de zorg voor taalrendement. In samenspraak stelden we de koers vast: we besloten een taalbeleid in te voeren met zowel productgerichte als procesgerichte doelen, met de nadruk op taalontwikkeling en taalverwerving.

We wilden daarbij niet gaan denken vanuit de deficiënties van scholieren maar vooral inzetten op de taalontwikkeling van elke leerling tijdens zijn hele schoolopleiding. Je wilt immers dat leerlingen aan het eind van hun schoolcarrière hun taal beheersen, zich weten te gedragen in verschillende situaties én in staat zijn hun taal verder te ontwikkelen. Voor een betere taalvaardigheid, betere examenresultaten en een betere doorstroom naar mbo en hbo. Zulke leerlingen kweek je, zo was ons uitgangspunt, niet door ze telkens te wijzen op hun gebreken maar door te stimuleren dat ze zelf het belang inzien van taalverwerving en -ontwikkeling.

Jongeren moeten beseffen dat het belangrijk is om met taal bezig te zijn. Als je twee leerlingen met hetzelfde taalniveau hebt, dan zal de leerling met de grotere motivatie, die zich ook buiten school voortdurend inzet om zijn taal verder te ontwikkelen, het beter doen dan de leerling die zich afwachtend opstelt en afhankelijk is van het aanbod op school. En een niveautoetsing alleen zegt niet genoeg over het succes. We wilden, kortom, vooral dat leerlingen begrepen hoe belangrijk het was om steeds bezig te zijn te leren om een taal te leren, om, met andere woorden, 'taalleervermogen' te ontwikkelen.

Drie pijlers

Maar hoe vertaal je deze uitgangspunten in een sterk organisatorisch raamwerk? Een duurzaam taalbeleid, zo was ons uitgangspunt, berust op drie pijlers: 1. ondersteuning vanuit het management, 2. draagvlak bij leraren én leerlingen, en 3. een verankering in curriculum en organisatie. Het Rijswijks Lyceum wilde hier ook uitdrukkelijk de ouders bij betrekken. Inmiddels hebben we ook deze pijlers helder ingevuld en in grote lijnen tekent zich dit schooljaar de volgende situatie af.

Ten eerste: het management draagt zorg voor de kaders en de randvoorwaarden van het taalbeleid. De plaatsvervangend rector, aangevuld met een locatiedirecteur en een van de vier coördinatoren, heeft zitting genomen in de projectgroep Taal. Op elke locatiedirectievergadering is taalbeleid een vast agendapunt. Het taalbeleid krijgt ook gestalte in het personeelsbeleid. Binnen de interne scholing worden leraren geschoold in taalontwikkelen lesgeven. De directeur heeft als streven geformuleerd dat dit schooljaar de helft van de leraren voldoende taalontwikkelen lesgeeft. Voor volgend schooljaar is een streefcijfer van 100% vastgesteld. Dit wordt gemeten in lesbezoeken en functioneringsgesprekken.

Ten tweede: het draagvlak. Als je als school allerlei ambities hebt, moeten je docenten achter je ideeën staan. Een studiemiddag voor alle docenten in februari 2007 leverde onder de leraren veel begrip en enthousiasme op voor het te voeren taalbeleid. (Aspirant-)studenten van De Haagse Hogeschool bezochten op deze studiedag het Rijswijks Lyceum. Door hun aanwezigheid en doordat zij in praktijk brachten wat we wilden bereiken bij het Rijswijks Lyceum (namelijk 'elk moment voor taalrendement'), kregen de leraren direct te zien dat een dergelijke aanpak kan werken en tot welk resultaat

deze aanpak kan leiden. De studenten waren goed in staat om de leraren uit te leggen hoe zij werken aan hun taalontwikkeling en lieten hun woorddossier en aantekeningen zien. Het bleek een boeiende ontmoeting en er ontstonden geanimeerde gesprekken. Voor leraren begon het taalbeleid te leven en er ontstond draagvlak om te starten met een taalbeleid waarin elke docent verantwoordelijk is voor taalrendement.

In eerste instantie waren trouwens de leerlingen van het lyceum niet bij deze studiedag betrokken. Het organiserende comité meende dat docenten misschien niet vrijuit zouden kunnen praten met leerlingen erbij. Maar na de studiedag gaven veel deelnemers aan dat ze de aanwezigheid van leerlingen gemist hadden. Via een inhaalslag kregen zij alsnog een inbreng. Vijftien leerlingen kwamen een dag op bezoek bij De Haagse Hogeschool en deden daar een ochtend mee in het Voortraject Meertalige Studenten, een onderdeel van het Schakeljaar Hoger Opgeleiden. Dat is een traject voor aankomend studenten die net in Nederland zijn, de taal leren en zich voorbereiden op de studie. 's Middags kregen ze informatie over het Ondersteunend Onderwijs Nederlands en konden ze van gedachten wisselen met een zittende student. Deze vertelde wat zij had opgestoken in de module *Zakelijk schrijven* en op welke manier zij dagelijks bezig was met haar taalontwikkeling.

Na afloop wisten de leerlingen van het Rijswijks Lyceum goed de vertaalslag te maken naar hun eigen situatie en kwamen bruisend van ideeën terug op hun eigen school. Zij werden verdeeld over de vaksecties en hebben samen met de leraren in de vaksecties uitgewerkt wat er aan de taalontwikkeling van leerlingen gedaan kan worden. In een paar vergaderingen heeft elke vaksectie een eerste plan gemaakt en speerpunten vastgesteld. Dit had als resultaat een plan van aanpak van elke vaksectie, waarin invoering van het werken met een woorddossier en minstens drie andere werkvormen voor taalverwerving staan.

Verankering

Maar draagvlak alleen is niet genoeg. Een taalbeleid moet ook voldoende verankerd zijn in de organisatie en in het curriculum, anders verwatert het. De directie van het Rijswijks Lyceum heeft daarom vastgesteld dat de

De taalvaardigheidsontwikkeling van elke leerling zal worden gemeten en vastgelegd in een rapportcijfer dat meetelt in de overgang